

# MÁM RÁD TICHOU, JE VELMI VZÁCNÉ

Marek Valášek chtěl původně studovat matematiku, ale nakonec se vydal jinou cestou. Pokračuje v rodinné tradici a věnuje se hudbě. Naší alma mater ale zůstal věrný.

TEXT **Petra Köpplová** FOTO **René Volfík**

Zvláštní náklonnost chová ke kůru kapucínského kostela Panny Marie Andělské a barokním varhanám v Loretě, ale slabost má i pro hudbu 20. století.

Kapucínský klášter na Hradčanech se mi spojuje především s unikátním vánočním betlémem, ale pro vás to asi budou především varhany...

Vyrostl jsem tam. Kostel je velmi inspirativní prostředí nejen tím, že pravidelně slyšíte biblické texty a kázání, ale je to také prostor pro ztišení a přemýšlení. Kapucínský kostel na Hradčanech má v naší rodině zvláštní postavení. Poznal se tam můj tatínek s maminkou, měli tam svatbu, do kostela pak chodila celá naše rodina, od čtyř let jsem tam ministroval a v patnácti začal hrát na varhany při bohoslužbách. Měl jsem tam svatbu a jsou tam pokřtěné i naše děti.

Na varhany hrávám v kostele o nedělích a svátcích dodnes. Ostatně, nedávno jsme s otcem u kapucínů zkatologizovali hudební archiv. Zpracovali jsme více než 1700 neroztříděných titulů, pro představu čtyři desítky banánových beden, a mezi nimi byly i noty, které tam v šedesátém roce přepisoval můj otec. Kapucínům na Hradčanech patří i půvabné poutní místo Loreta, kde jsou unikátní barokní varhany. Jsou kompletně zrekonstruované, takže kdo se zajímá o varhany, rozhodně Loretu při návštěvě Prahy nemine, i proto, že je to místo s nesmírně bohatou hudební historií.

Varhaničení byl jen začátek vaší profesionální dráhy...

Je pravda, že jsem se pro profesionální studium hudby rozhodl poměrně pozdě, protože jsem chtěl studovat něco jiného. Po gymnáziu jsem se hlásil na matfyz a na teologii, ale byl jsem nerozhodný. Nakonec jsem musel v lednu 1989 nastoupit na povinnou vojnu a díky listopadovým událostem jsem službu ukončil o půl roku dříve. V tu dobu byl v tzv. Týnské škole čerstvě otevřen obor regenschori, zaměřený na chrámovou hudbu, varhany, chorál a dirigování. Bylo mi už dvaadvacet, když jsem začal studovat, ale zpětně musím říct, že jsem moc rád, že jsem se dostal k oboru, který mě baví a kde navíc mohu působit i pedagogicky, protože si učitelské profese nesmírně vážím. Sbormistrovství nebo dirigování je práce s lidmi, práce, při které nesete své srdce na dlani, činnost, při které vzniká něco krásného a ušlechtilého. To vše vnímám jako velice důležité pro své působení na Pedagogické fakultě UK.

**Všichni jistě známe ve svém okolí lidi, kteří jsou výborní profesionálové, ale lidsky za moc nestojí, a naopak známe výborné lidi, kteří jsou však profesně slabí.**





Hodně studentů přichází do školy, aby se naučili zvolený obor, ale ono to není všechno. Většinou přicházejí ve věku, kdy sami dozrávají, kdy se formuje jejich pohled na život, sbírají zkušenosti, a protože jsou to lidé inteligentní, rádi přijímají výzvy a podněty. Považuji za důležité stát těmto „hledajícím“ na blízkou a pokusit se je nadchnout pro něco dobrého. Vnímám v mladých lidech obrovský potenciál a do nově přichozích studentů vkládám vždy velikou naději. Proto se jim snažím připomínat, že je potřeba vědomě budovat rovnováhu mezi profesní a osobnostní složkou. Všichni jistě známe ve svém okolí lidi, kteří jsou výborní profesionálové, ale lidsky za moc nestojí,

a naopak známe výborné lidi, kteří jsou však profesně slabí.

Podpora osobnostního rozvoje je nesmírně důležitá. Společnost je často tak zmatečná, že se lidé mají sklon vytahovat tím, za co by se měli stydět, a stydí se za to, čím by se měli chlubit. Tím jsou často mladí lidé dezorientováni. Věcí, které může pedagog ovlivnit, je hodně. Zodpovědnost na všech úrovních škol je obrovská, zároveň však je potřeba nehrát si na vševědouceho spasitele a stát reálně nohama na zemi. Sleduji pečlivě učitele ve svém okolí a s velkým obdivem a radostí vnímám, jak za těmi dobrými zůstává krásná stopa stovek dětí a studentů, které nasměrovali na dobrou životní cestu.

Často a rád připomínám kolegu sbormistra Tomáše Motýla ze Šumperku, jehož sborem prošly už tisíce dětí a který svým krásným způsobem práce a jednání jejich prostřednictvím ovlivnil celý region. Jeho vliv je čitelný na sbormistrech po celé České republice.

Nedávno zvolený Gotthold Schwarz je sedmnáctým kantorem po Bachovi v lipském Thomanerchoru. Má vědomí posloupnosti při předávání vesla vliv? V nemocnici se nikde neuvádí, kolikátý internista od založení nemocnice vás ošetřuje, ale u duchovních nebo rektorů to tak je...

Touhou každého učitele by mělo být vychovat někoho lepšího, než je on sám, aby se obor dále vyvíjel. Měl jsem možnost studovat u renomovaných osobností z oboru a vnímám to nejen jako výhodu, ale především jako obrovskou zodpovědnost, protože se mi snažili předat to nejlepší, co v sobě měli. Nyní je na mně, abych tento vývoj nezastavil.

Na univerzitě je preferován vědecký aspekt výuky, což logicky směřuje k převaze teorie. Mám pocit, že v našich umělecko-pedagogických oborech, a nejen v nich, chybí onen strhující emocionální zážitek, který se má stát jiskrou, jež ve studentech zapálí to správné zanícení pro pedagogickou profesi. Právě na něj studenti čekají. Nestačí pouze rozumět svému oboru a odpřednášet svoji látku, je potřeba dát výuce šmrnc, aby studenty oslovila a nadchla. Podobně u dirigování je nejdůležitější a taky nejtěžší získat lidi, přimět je, aby se chtěli snažit. Často říkám – když se lidé snaží, dějí se zázraky.

Na pedagogické fakultě jsem studoval u profesorů Koláře a Mátyla, což jsou sborníky světového formátu. Na akademii byli mými učiteli profesor Eliška, Vajnar, Kuchinka či Bělohávek. To jsou velké osobnosti. Končil jsem ve třiatřiceti, takže můj pohled byl logicky trochu jiný než ostatních studentů. Tehdy jsem už měl rodinu a sám jsem dost učil. I proto jsem pozorně vnímal, jak mě pedagogové vedou. A profesor Kuchinka! Celý život byl dirigentem v Národním divadle a operu miloval. Když jsem ho potkal na akademii, tak už to byl starý pán s těžkou cukrovkou a musel pravidelně jíst. Když ho člověk potkal na chodbě, jak žmoulá svou půlku chleba, řekl by si: staříček. Pak ale vešel do třídy, sedl za piano a najednou z něho byl úplně jiný člověk. Tu energii je nutné posílat dál.

## Touhou každého učitele by mělo být vychovat někoho lepšího, než je on sám, aby se obor dále vyvíjel.

Je tedy možné kopírovat styl učitele? Nemůžeme se klonovat, ale dobré vzory je správné napodobovat. Proč vymýšlet něco, co už bylo dávno objeveno. Každý ale musí být svůj. To se mi líbilo u profesora Bělohávka, který vždy říkal: „Zajímají mě dvě věci, váš interpretační názor a znalost tradice.“ Když jsem byl na akademii a hos-

toval v Hradci Králové u orchestru, tak jsem si o pauze povídal s hráči a oni mi řekli, že hned poznali, že studuji u Bělohávka. Podvědomě jsem zřejmě přejal některé charakteristické pohyby, slovní obraty apod.

U dirigování je důležitá zdravá pragmatičnost. Nejde o intuitivní máchání rukama, dirigování je nonverbální komunikace. Nejdříve ale musíte sami přesně vědět, co chcete říct. Když je dirigent přesvědčivý a pregnantní, může přesnost i vyžadovat. I dirigování může být vágní, prázdné a nekonkrétní. Je to, jako když mluvíte s člověkem, jehož řeč nemá hlavu ani patu.

Nesmírně si vážím toho, že mohu dirigování učit – drží mě to v bdělosti, nutí mě to o něm uvažovat a hlídat se. Dnes, když diriguji, vím, že je vždy přítomen někdo, kdo se na mne dívá zkoumavým pohledem, zda to dělám stejně, jako to učím. Je to zdravé a udržuje mě to v gestické čistotě. Pokud někdo káže vodu a pije víno, je velice nedůvěryhodný.

**Zkoušení s velkým sborem musí vyžadovat velkou trpělivost...**

Říká se, že dirigování je z 85 procent psychologie. Vše ale začíná osobní přípravou, její úroveň zásadně ovlivňuje průběh zkouškového procesu a schopnost nadhledu. Je obrovský rozdíl mezi prací připraveného a nepřípraveného dirigenta. Z času, který uplyne mezi momentem, kdy vezme do ruky poprvé partituru, a koncertním provedením, přináleží přibližně 80 procent osobní přípravě. Dirigent musí při samostudiu přijít skladbě na kloub, vědět o ní co nejvíce, dojít k poznání, jak to skladatel myslel. Při studijní fázi je důležité hudbě naslouchat ve velké pokoře. Potom je však nutné z podstaty dirigentské profese působit rozhodně, až neustupně a přesvědčit ansámbl o správnosti svého názoru. Někdy se však může stát, že se nabízí více způsobů řešení. V takovém případě je dobré hledat nejlepší variantu společně s interprety, a tím je vnitřně angažovat. Estetický ideál se vyvíjí a způsob provedení preferovaný přibližně před třiceti lety se nám dnes už nemusí líbit. Některé věci však zůstávají. Je dobré podrobit skladbu kritickému pohledu a očistit ji od patosu dřívějších dob.

Než dirigent vstoupí do zkušebny, musí si ujasnit několik věcí – počínaje tím, s kým bude spolupracovat, až po to, co je možno od interpretů požadovat a co je potřeba je naučit, popřípadě na co je vzhledem k jejich budoucí profesi připravovat, a tomu podřídit způsob práce. Když zkouším na koncertu, studenti pohořelě čtou notový zápis, protože již absolvovali hodiny intonace. Je tedy na místě mít v tomto ohledu nároky poměrně vysoké. Na druhou stranu jejich

## *U dirigování je důležitá zdravá pragmatičnost. Nejde o intuitivní máchání rukama, dirigování je nonverbální komunikace.*

pěvecká zkušenost je většinou spíš malá. Jiný přístup musím volit při zkouškách se sborem na pedagogické fakultě nebo se svým souborem Piccolo coro & Piccola orchestra. Ve Státní operě zkouším s profesionálním divadelním sborem, jehož práce má opět zcela odlišná specifika. V operním sboru musí zpěváci ve finále interpretovat vše z paměti, v cizích jazycích, mají při zpěvu často mnoho pohybu po jevišti, na točně, hereckou akci nebo tanec – jsou v různých více či méně pohodlných kostýmech atd. Divadelní prostředí je opravdu velice odlišné od práce koncertního sboru. Operní zpěváci mají každé dopoledne čtyřhodinovou zkoušku a večer představení, které je od sedmi třeba do jedenácti. Sedm hodin denně zpívat těžké party, protože party operního sboru jsou většinou vypjaté, to je tvrdá dřina a je potřeba si jí vážit.

Obrovským fenoménem sborového zpívání je sociální aspekt soudržnosti, spolupráce na společném díle. S oblibou označují sborový zpěv za kolektivní sport. Pokud jeden něco zkazí, musí všichni začít znova a je jedno, zda jich je padesát, sto nebo deset. V mladické nerozváženosti jsem dřív občas někomu vynadal, že přišel pozdě na zkoušku, ale ono je to potřeba postavit zcela obráceně. Sborista si musí sám uvědomit, že jeho pozdní příchod je prohřeškem proti ostatním. Kladu opakovaně velký důraz na přijetí spoluzodpovědnosti jednotlivce za celkový výsledek a připomínám české přísloví: Sílu řetězu určuje jeho nejslabší článek. Je však důležité si uvědomit i svou závislost na výkonech ostatních. S potěšením sleduji, když lidé ze sboru společně prožívají životní radosti i starosti, je to projev jejich přátelství a důvěry.

**Zpíváte při zkouškách?**

Moje vlastní zpívání je pro mě velké téma a vnímám ho jako značný hendikep, protože sborníky by měl umět dobře zpívat. Například už jen proto, že dětské sbory neřeší teorii, ale spontánně napodobují. Měl jsem hezký dětský soprán, ale během mutace

jsem se jednou překřikl a nedopadlo to dobře. Měl jsem dokonce rok zakázáno mluvit, ne jen zpívat. A tak mě moje vlastní zpívání udržuje ve velké pokoře. Přestože chodím na hodiny zpěvu, před zpěváky se trochu stydím zpívat, protože bych sám sebe nepochválil.

**Je někdo, kvůli komu byste odmítl dirigovat?**

Měl bych problém hrát pro někoho, kdo dává najevo, že nechce poslouchat. Nepříjemné je zvonění mobilu z publika. Snažím se u lidí nepředpokládat to horší, takže si nemyslím, že by to někdo dělal schválně. Byl jsem na jednom koncertu, kde dirigent poté, co zazvonil mobil, odešel a už se nevrátil. Rozhodně mi vadí, když si lidé při koncertu povídají. Několikrát jsem se už obrátil do publika a podíval se směrem, kde se lidé bavili. To už většinou stačí. Přijde mi to jako velký projev neúcty ani ne tak vůči mně, ale vůči dalším posluchačům. Jeden člověk narušuje klid řádově deseti, patnácti dalším lidem.

**Visí nad vámi Damoklův meč perfekcionismu?**

To je strašný bič, kterým můžeme zničit sebe i ostatní. Je velmi důležité si míru náročnosti racionálně zformulovat a stále aktualizovat, protože jako učitel, dirigent i sbormistr každodenně vyžadují „dokonalost“ na druhých i na sobě. Na jednu stranu je nutné se o ni snažit, na druhou je nutné přijmout fakt, že jí nikdy nedosáhneme, což ale není synonymum pro rezignaci. Musím se hlídat, abych „svatým nadšením“ pro dobrou věc nezdevastoval lidské vztahy. Už

jsem se párkrát neuhlídal a je mi to dodnes hrozně líto.

**Vyhledáváte ticho?**

Mám rád ticho, je velmi vzácné. Jsou období, kdy se na něj velice těším a hledám ho. Jsou ale i okamžiky, kdy jsem sám a nechci být sám. Říká se tomu samota králů, je to tíživá daň naší profese. Když si chci odpočinout, nepustím si vážnou hudbu, protože ji neumím poslouchat jen jako kulisu. Při poslechu vážné hudby se projevuje moje profesionální deformace, která mě nutí stále vše analyzovat a hodnotit.

**Mluvili jsme o tichu. Jak vnímáte oživení církevních prostorů pořádáním koncertů, podporujete je?**

Duchovní hudba není určena pouze pro liturgii. Proto její koncertní provedení do kostelů patří a téměř si posvátné prostředí žádá. Naopak jiné žánry jsou nevhodné. Akustika kostela do jisté míry spolupracuje interpretaci, ovlivňuje volbu tempa, registraci, artikulaci atd. Proto se vyplatí věnovat dost času přípravě koncertu v konkrétním chrámu.

**Při doprovázení liturgie zasahuje kněz do vašeho hudebního výběru?**

Varhaník je druhý nejdůležitější člověk v kostele, protože může liturgii vtisknout slavnostnější ráz, zásadně povznést celkový estetický dojem a tím umocnit duchovní prožitek. Být varhaníkem je služba pro ostatní. Liturgie má mít řád a důstojnost, má mít jednotnou myšlenkovou linii. Do té logicky spadá i volba písní, a proto je nutné se předem s knězem na výběru domluvit.

Ostatní hudební vstupy je potřeba citlivě volit s ohledem na konkrétní místo v liturgii, liturgické období apod.

**Většina kostelů u nás nemá vytápění, jak se hraje se zmrzlými prsty?**

Jsme zhyčkáni civilizací, takže všichni chtějí topení nebo v zimě co nejkratší mši. Míval jsem varhanické rukavice, které nemají prsty, teď se ale již i u kapucínů temperuje.

**Kdy nastala změna publika, které navštěvuje kostely?**

Těch, kdo chodí do kostela jako publikum, je nyní mnohem více. Kostely jsou opravené, mnohdy vytápěné a často vybavené krásnými varhanami, aby mohly sloužit i jako koncertní prostor. Před rokem 1989 bylo koncertů v kostelích málo a hudba zněla především při bohoslužbách, na které se scházeli věřící nebo ti, kteří svou účastí prezentovali svůj vzdor proti diktátu toho, co smím a nesmím a jakým způsobem mám myslet. Ti po listopadové revoluci odpadli. Nabytá svoboda se stala zkouškou opravdovosti a pravdivosti, která je podstatou duchovního života. Chození do kostela je až vnějším projevem spoluprožívání víry s podobně smýšlejícími. Kostely stále poskytují věřícím i nevěřícím možnost prožít atmosféru klidu, pocit bezpečí a naděje i povznášející krásu, kterou vytvořily předcházející generace.



**MgA. et Mgr. Marek Valášek, Ph.D.,** vystudoval na Pedagogické fakultě UK obor hudební výchova – sbormistrovství, absolvoval na Týnské škole v Praze obor regenschori a na Hudební fakultě AMU obor dirigování. Po spolupráci s Městským divadlem v Ústí nad Labem se stal sbormistrem ve Státní opeře Praha, kde působí dodnes. V roce 2005 provedl na festivalu Pražské jaro českou premiéru oratoria Jana Hanuše Ecce Homo a o čtyři roky později světovou premiéru jeho Requiem. Nadace Českého hudebního fondu a Sdružení sborových dirigentů Asociace hudebních vědců a umělců mu v roce 2013 udělily prestižní Cenu Ferdinanda Vacha. Se svým souborem Piccolo coro & Piccola orchestra natočil několik snímků duchovní hudby pro Český rozhlas. Na katedře hudební výchovy PedF UK vyučuje od roku 2002, od roku 2011 je vedoucím oddělení sbormistrovství.